

*** VESTNIK ***

PROSVETNE ZVEZE V LJUBLJANI

Izhaja dvomesečno. Naročnina s prilogo »Prosvetni oder« znaša 10 lir.
Naroča se pri Prosvetni zvezi v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7.

ŠTEV. 1-2

JANUAR-FEBRUAR 1943-XXI

LETO XXII.

Našim društvom!

Naš prevzvišeni nadpastir nam je prinesel iz Rima važno naročilo: Ves naš narod naj bi opravil zadostilno pobožnost prvih petih sobot v čast Marijinemu Srcu s prošnjo, da bi Vsemogočni po zagotovilu, ki ga je dala Marija v Fatimi na Portugalskem, skrajšal dni trpljenja in bridkosti, ki jih danes preživljamo.

Pobožnost v čast presv. Srcu Marijinemu naj bi se naslonila na zadostilno pobožnost v čast presv. Srcu Jezusovemu, ki se je v zadnjem času tudi pri nas tako lepo razširila. Po Mariji k Jezusu, po Marijinem presv. Srcu k Srcu Jezusovemu! Ta misel naj obojno pobožnost notranje poveže, ta misel pa naj nam bo tudi v pobudo, da bomo z apostolsko gorečnostjo širili pobožnost prvih petih sobot v mesecu.

Po naročilu Prevzvišenega bomo začeli opravljati skupno pobožnost s prvo soboto v januarju (2. januarja 1943) ter jo zaključili s prvo soboto Marijinega meseca majnika.

Prepričani smo, da bodo vse katoliške organizacije, ustanove in zavodi priporočili vsem svojim članom in članicam, gojencem in gojenkam, da bodo sami opravili pobožnost v tem času. To pa še ni dovolj! Da bomo dosegli namen, zaradi katerega je Prevzvišeni naročil, naj skupno opravljamo to pobožnost, moramo teh prvih pet sobot združiti v Marijinem narod, može in žene, fante

in dekleta, mladino in otroke, katoliške Slovence vseh stanov in poklicev. To pa nam ne bo uspelo, ako člani vseh katoliških organizacij, zavodov in ustanov ne bodo šli med ljudstvo kot apostoli in pridobivali vedno več in več zadoščevalcev presv. Srcu Marijinemu — vsi brez izjeme, vsak v svojem okolju, vsak v svoji družini in hiši, vsak pri svojih znancih in prijateljih, vsak priločni čas in povsod: doma, v delavnici, v učilnici, v šoli, pri društvenem sestanku, v cerkvi. Meseca decembra naj vsakdo vsak dan vsaj četrt ure posveti delu za to pobožnost: kako lep bo potem pogled po naših cerkvah v mestu in na deželi prvo soboto v januarju in potem vse nadaljnje štiri prve sobote, ko se bomo v tisočih in tisočih zbrali pri Gospodovi mizi v zadoščevanje za grehe in žalitve, ki smo jih mi in so jih drugi Slovenci prizadeli presv. Srcu Marijinemu!

Vseh prvih pet mesecev bo posvečeno pokori in zadoščevanju presv. Srcu Marijinemu: ko bomo v mislih na nebeško Mater spremenili svoje mišljenje in življenje, ko bomo svoje nazore podvrgli učiteljskemu vodstvu Cerkve in njenih od Boga postavljenih pastirjev, bomo v mesecu maju vsi opravili še posvetitev presvetemu Srcu Marijinemu in se tako pridružili veliki akciji, ki jo je zamislil sv. oče papež Pij XII., ko je letos o Vseh svetih posvetil ves kr-

ščanski svet Srcu Marijinemu, podobno kakor veliki Leon XIII. leta 1899. presvetemu Srcu Jezusovemu.

Prosvetna zveza nudi skioptične slike za predavanje o Fatimi.

Zelo kratek čas je odmerjen za pripravo na prvo soboto v vrsti zadošče-

valnih sobot v čast Srcu Marijinemu — komaj dobre tri tedne. Zato niti dne ne smemo zgubiti za to pripravo, zato morajo vsi člani katoliških organizacij nemudoma na apostolsko delo za to narodno pobožnost.

Izobrazba srca

V. Z.

V teh dneh slišimo večkrat vzklike: ali je mogoče, da se med našim narodom nahajajo ljudje, po rodu Slovenci, ki mučijo na živalske načine duhovnike, člane Katoliške akcije, člane prosvetnih društev?

Je mogoče, ker današnjemu človeku manjka prave srčne izobrazbe, notranje kulture. Kdor bolj globoko pogleda v človeško družbo od danes, ta bo kmalu videl veliko razliko med družbo od včeraj in od danes. Če stopiš med mladino bodisi na ulici, v šoli, na igrišču, če greš v gostilno ali kino, dobiš vtis, da manjka vsepovsod prave srčne izobrazbe, katera naredi vse življenje lepše, prijetnejše, bolj toplo, domače, res človeško. Tako pa je vse mrzlo, hladno in mrtvo. To pomanjkanje notranje omike pride do zunanega izraza v sebičnosti, v pohlepu po tujem blagu, v grdem prostaškem govorjenju, v surovi kletvini in, kar je najhujše, v mesarskem klanju in uničevanju vseh dobrin, zunanjih in notranjih, zasebnih kakor tudi javnih.

Od kod to zlo? Kdo je zasejal toliko ljuljke med gredice našega naroda? Kdo je sejal to strahotno seme, ki je zadnje čase pognalo tako bohotno strupene sadove, tako po mestih, kakor tudi po deželi? Kdo je povzročil smrt našega sodelavca dr. Ehrlicha? Kdo plačal in najel morilce dr. Natlačena, kdo je obsodil na smrt nad 15 duhovnikov, naših pijomirjev katoliške prosvete?

Duh časa, duh materializma, ki vlada svet od danes, se je utelesil v človeku in si postavil svoj tron v njegovem razruvanem srcu. Obvladal je njegovo mišljenje, delovanje in celo življenje, skratka, satan ga je obse-

del, zato je postal popolnoma njegovo orožje. To je jasen zunanji odsev materializma, ki so ga sejali marksisti in komunisti v srca naše delavske in meščanske mladine: nešteto drugih pa je prilivalo tej cvetki z oznanilom brezboštva, z odvajanjem od cerkve, od molitve, z blatenjem duhovščine in katoliških voditeljev. Tako so bili vsi studenci čiste vode zastrupljeni in ta zastrupljena družba danes požiga katoliške cerkve, prosvetne domove, šole in župnišča. To je kultura tostranske usmerjenosti brez duhovne vrednote.

Tako se javlja pomanjkanje srčne omike pri posamezniku, pri družini in družbi. Vsi ti trije činitelji so zavrgli versko izobrazbo, zavrgli versko življenje. Ti niso obiskovali naših prosvetnih prireditev, niso obiskovali naših cerkva, zato so jim bili vedno nasprotni. Postali so slepi, kljub sončni svetlobi; niso hoteli poslušati, da edino močno versko življenje zagrabi človeka, ga naravna na visok nadnaravni cilj ter zbudi v njem vse lepe lastnosti in ublaži v človeku strasti in nagone podivjanosti. Dokaz za to je skoraj 2000 letna zgodovina, tako cerkvena kakor tudi posvetna. Prva nam kaže celo vrsto onih, ki so dospeli do vrhunca notranje omike, tako da jih je Cerkev postavila na svetilnike, odkoder nam s svojim zgledom svetijo. Druga, posvetna zgodovina, pa nepristransko kaže na globoke rane, ki jih je moralo človeštvo pretrpeti od revolucij in dob, ko je vladala ulica, ko je dobila oblast v roke druhal, ki je morila in požigala.

Odpovedala je torej pri nas današnja družina. V tej prvotni celici se

narska mladina tistega duha, ki napolnjuje starše, posle in one, ki prihajajo v družino. Iz te celice naj bi rasel in izšel rod, ki bi bil kos vsakdanjim zahtevam življenja. Ker pa starši, zlasti matere, prve vzgojiteljice v družini, niso imele več luči, ne olja prave srčne izobrazbe, so rasli otroci v mladeniče in dekleta brez toplega diha, brez toplih sapic v divjake, katerih ni nihče cepil, v ljudi brez srca, brez vere, brez prave omike.

Svoj del je doprinesla tudi šola in ves način šolske vzgoje in izobrazbe. Po vseh šolah je prevladovala le umska izobrazba in vaja spomina. Glava je postajala vedno večja, srce pa vedno manjše, bolj prazno, dà, nedovzetno za vse, kar je lepega in plemenitega. Učitelji so povečavali le znanje mladih ljudi, strogo so izpraševali, če se je učenec nadržal vseh letnic, če je doumel vse učene matematične naloge, da bi pa vzgojili učence v poštene in plemenite ljudi, le za to se ni nihče brigal. Onim pa, ki so hoteli rešiti, kar bi se morda še dalo rešiti, je bil pa vstop do mladine prepovedan. Ali je potem kaj čudnega, če je iz te mladine, ki je do-

zorela v tem desetletju, kaj drugega privrelo na dan, kot mevihta, vihar, zabloda.

Ta tuji duh, ki ni zrasel na naših tleh, temveč je bil uvožen iz tujine po raznih knjigah, brošurah in listih, po raznih krivih prerokih, ki so sedeli za katedrom in predavalnimi mizami, ta tuji duh mora zopet izginiti iz naših slovenskih družin. Tja pa naj se naseli zopet pravi družinski mir, ona skromnost, ona pobožnost, oni strah božji, ki so ga učili pri nas naši voditelji od Slomška do Kreka. Spremeniti je treba šolo, poglobiti versko življenje, šele potem bomo iztrebili tudi ljuljko z naših gred. Poglavitna naloga naših organizacij v bližnji bodočnosti pa mora biti ta, da se med ljudstvom mora ukoreniniti zdravo versko življenje. Družina mora znova postati toplo ognjišče in vzgajališče značajnih ljudi, šola mora poleg duha vzgajati tudi srca, organizacije pa morajo to dopolnjevati z globokim delom, ne le z zabavo, temveč z resnim študijem. Nekdanje poteze našega naroda se morajo znova vtisniti na slovenskega človeka tako v besedi, šegi, družini, hiši, pesmi in obleki.

Pesnik Severin Šali o lepi knjigi

Ob priliki razstave lepe knjige je imel pesnik Severin Šali v Ljudski knjigarni pred nabito polno dvorano pomemben govor o knjigi. Glavne misli tega govora prinašamo:

Moč dobre knjige je, da najde v njej človek odgovore na vsa vprašanja in dvome, ki jih sluti ali odkriva poezija ali ki jih je v romanu izklesal pisatelj. V njej odkrije bogastvo in z njo si obogati spoznanje in srce, da ga dvigne v resničnejšo nadstvarnost in ga oplemeniti.

Moč dobre knjige je, da to stori tudi takrat, ko jo človek bere samo z namenom, da bi se razvedril in oddahnil. Knjiga je kakor kristalna prizma. Predmete vidiš pred seboj tudi brez nje. Toda če pogledaš skozi

njene brušene robove, kako vse lepši in dražji postanejo.

Bralcu mora nuditi kleno zrno, v katerem naj vzraste klasje novih, poglobljenih doživetij in spoznanj. Vsak pisatelj bi se moral zavedati, da mora služiti plemenitim smotrom, če hoče, da bo njegovo delo preseglo plehko prikazovanje vsakdanjosti, da bo njegovo zrnje sprejeto v žitnice, iz katerih se hranijo duše in srca. Vsaka knjiga bi morala biti knjiga življenja.

Zato moramo znati s knjigo tudi živeti. Brati moramo take knjige, ki nam bogate duha in spoznanje ne pa da se naslajamo ob malovrednih pustolovskih zgodbah. Pa brati se moramo naučiti. So časi, so ure, ko nam umetnikova beseda zapoje kot zvon,

ko nas obišče prav v tisti kamrici srca, kjer človek doživlja vsaj deloma to, kar je pesnik ob ustvaritvi dela.

Če je večkratno branje dobre knjige važno za vsako lepo knjigo, je dvakrat važno za poezijo. Pa še nekaj ne smemo pozabiti pri branju knjig. Ko smo jo prelistali si moramo o njej ustvariti tudi sodbo. To je naša dolžnost, kajti dolžni smo, da dobro knjigo razširjamo.

Važna stvar, ki nam jo predavatelj ob tej priliki tudi prav posebno priporoča, je: osnujte si svojo domačo, družinsko knjižnico. Prav je, da si knjigo izposodiš in prebereš. Toda ta vendar ostane tuja last. Če pa si jo kupiš, je tvoja. Knjige si žele, da bi bili z njimi ljubeznivi, prijazni, da bi jim privoščili prostor, ki je zanje prikladen in ga zaslužijo. In še to, da bi jih lepo ohranjene zapustili novim članom naše družine, kot dragoceno dediščino. Koliko knjig je šlo vnič ali se bližajo temu, ki bi morali paziti nanje kot na veliko dragocenost vsakega doma. Kje so zlati zvezki Grudrove in Malove Zgodovine slovenskega naroda, ki so prihajali v tolike in tolike naše hiše. Kako malo je družin, pri katerih jih še najdemo. Prva skrb ti mora biti domača knjiga. Prav kar se naših pisateljev tiče, bi se morala Ljubljana skesano potrkati na prsi, kakor smo videli iz zadnje ankete Šentjakebske knjižnice. Delo našega pisatelja, ki opisuje našo zemljo, nas in ki za nas tudi piše, je mnogokrat, četudi se zdi skromnejše, bolj pomembno kakor mnogih svetških avtorjev razglašene slave. Seveda je prav, da imaš tudi izbiro lepih del svetovne književnosti, v kateri ti pojo utripi drugih zemlja in drugih narodov in široko razmeje tvoje obzorje. Toda prvo, da, naravnost nujno je, da poznaš domačo pesem in domačo prozo. Kot osnova tvoje domače knjižnice morajo biti tle pisatelji oziroma njihova dela: Prešeren, Jurčič, Detela, Tavčar, Levstik, Cankar, Finžgar, Župančič, Jenko, Murn, Gregorčič, Pregelj, nekateri novejši avtorji, zgodovina Slovencev, sveto pismo, Hoja

za Kristusom, nekaj najpomembnejših prevodov. In tudi tale, čeprav skromna razstava naj te spet spomni in globlje poveže s knjigami, tvojimi dragimi znankami, ki te pozdravljajo in čakajo. Marsikatero še ne poznate, sedaj si jo boste lahko ogledali. Marsikatera, ki ste že pozabili nanjo, vam bo znova oživel v spominu. Ali jih vidite, kako zro na vas z miz in polie. Ali čutite, kakor da so nevidne med nami svetle postave naših pesnikov, naših pisateljev, naših učenjakov. Prisluhnite skrivnostnemu šepetu, ki veje iz vsake knjige. Slišite Trubarja, ki vam šepeta iz prve slovenske tiskane knjige »Moji ljubi kerščeniki«. Slišite Slomška, ki z žarečim obrazom razlaga Blažku in Nežici: O ljubi, lepi ino pošteni slovenski jezik. Prisluhnite Prešernu, ki ob slapu Savice poje o ljubezni, upanju in veri Bogomile. Prisluhnite Župančičevi Dumi, ki v svetlem zanosu sklepa roke kakor v molitev: Sveta si zemlja slovenska in blagor mu, komur plodiš. Pa prisluhnite še drugim. Vsi vas pozdravljajo, vsi vas kličejo in vabijo in dvigajo in potrjujejo. In pritajen šepet postaja vse močnejši, odpevajo mu poetje in videdi in vedci iz vseh časov in narodov. Knjiga je bila, ki nas je nekoč dvignila in ohranila, a to je tudi njeno poslanstvo za sedaj in za naprej.

Na tem ozemlju Ljubljanske pokrajine je od aprila 1941 naprej izšlo 220 slovenskih knjig. Vsak teden tri. Nekatero že tudi v dveh izdajah. Osem pesniških zbirk, 97 romanov in povesti, med njimi 30 domačih, 20 znanstvenih razprav, 38 knjig s področja verstva in vzgojeslovja. Važno mesto zavzemajo tudi učbeniki in slovarji italijanskega jezika. Med najbolj popularne izdaje spadajo knjige »Slovenčeve knjižnice«, ki izdaja domača in tuja leposlovna dela, ki jih je doslej izšlo že 37.

Predavatelj je nato podal kratko, toda bogato zgodovino naše največje slovenske knjigarne, ki nam je dala v svojem obstoju že nad 1.400 knjig v skupni nakladi štirih milijonov izvodov. Klicu po domači knjigi, ki jo

je knjigarna širila med narod, je sledil klic po dobrih in vrednih prevodih iz svetovne književnosti. Založba se je odločila za velikopotezen načrt in ustanovila svoje znamenite zbirke. Preveč je teh del, da bi jih mogli tu naštevati.

Komunizem in krščanstvo

—d

Ko je papež Pij XI. v okrožnici »Quadragesimo anno« (1931) odločno izpovedal, da socializem in krščanstvo nista združljiva — ali kristjan, ali socialist, oboje obenem ne moreš biti! — so se nekateri mrdali. Zakaj bi ne mogli biti kristjani in socialisti? Bahato so govorili: mi smo in ostanemo krščanski socialisti! A kmalu se je pokazalo, kako resničen in upravičen je bil papežev opomin. Prišla je preizkušnja in krščanski socialisti so se znašli med radikalnimi socialisti, komunisti, in mnogi brez pridevka »krščanski«. Kako bi se tudi še imenovali »krščanski«, ko sami vidijo, da je komunizem skoz in skoz protikrščanski! Papež je tudi obrazložil, zakaj je komunizem nekrščanski, namreč po svoji naravi, po svojem bistvu, ker je ves prežet z materializmom in ateizmom. Ko bi bili krščanski socialisti res poznali moderni socializem in komunizem — Marxov socializem je v resnici komunizem! —, bi bili to tudi sami uvideli. Ali ni vodja nemških socialistov Bebel že leta 1781. v nemškem državnem zboru glasno izpovedal: »Socializem je ateizem!« Njegov je tudi izrek: »Krščanstvo in socializem se imata kakor ogenj in voda!« Papež je torej le tudi sam s krščanskega stališča povedal, kar so s svojega socialističnega stališča že davno prej v raznih oblikah trdili socialisti in komunisti. Ali ne odkriva notranje narave komunizma tudi zloglasni Marxov izrek: »Vera je opij za ljudstvo«, ki ga je prevzel tudi Lenin, češ religija je slabo žganje, ki z njim kapitalisti opajajo ljudstvo, da bolj mirno prenaša njih izkoriščanje. Boljševiki so po oktobrski revoluciji leta 1917. vklesali ta izrek v Moskvi

Tako vidimo, da je med našim ljudstvom še mnogo takih, v katerih veje duh ljubezni do lepe naše knjige, vse to pa nam je v dokaz, da nam vsem zmaguje človekov duh s silo svoje umetnosti, svoje znanosti in vere.

nasproti Materi božji iberski, da bi »mužike« vedno spominjal na enega izmed osnovnih nauk komunizma: vse vere so le izmišljenina! Zato je tudi nauk komunizma: komunizem gor, vera dol! »Načrtna in zavestna socialna organizacija mas,« pravi program boljševiške stranke, »mora povzročiti popolno prenehanje verskih predsodkov.« Kajpada to ne gre tako hitro. Poskusi okrutnega preganjanja Cerkve na Ruskem so se ponesrečili. Zato so komunisti začeli drugo taktiko. Treba je ljudi varati in polagoma pripeljati v ateizem. Takšna je bila tudi taktika »ponujane roke«. Francoski socialist Thorez, ki je vabil francoske katoliške delavce, naj bi šli skupno s socialisti in komunisti za pravice delovnih stanov, se nikakor ni izneveril komunističnemu sovražstvu do vsake vere. Saj je isti Thorez leta 1936. na nacionalnem shodu komunistične stranke dejal: »Mi se borimo proti Cerkvi, mi se borimo ne samo proti katoliškim duhovnikom, temveč proti vsaki obliki religije, ker je religija le opij ljudstva.« Taktika ponujane roke je bila torej le taktična poteza, češ pridobimo delavce najprej za skupni boj, v skupnem boju jih bomo že sčasoma tako predelali, da bodo pustili tisti nepotrebni privesek »krščanski« in bodo pravi socialisti in komunisti. Kajpada takšna taktika ni za vedno in povsod. Tudi so mnogi komunisti tako nepočakani, da takšne taktike niso zmožni: če ne gre zlepa, naj pa gre zgrda. In taktika »zgrda« je komunizmu brez Boga in vesti najbolj naravna. Zato res vidimo, kako se komunizem, kjer se po svoji naravi sprosti, najrajši valja v krvi. Tako je bilo izprva na

Ruskem in je od časa do časa še, tako na Ogrskem, v Mehiki, na Španskem, tako tudi pri nas.

Res so nekaj časa »zmernejši« socialisti govorili, da komunizem ni v bistvenem nasprotju z vero in krščanstvom. Tudi pri nas so nekateri tako govorili. Pravi socialisti in komunisti so jih zaradi tega zasmehovali, češ kaj bi uganjali hinavščino! Ruski socialist Plehanov je odkrito povedal, kako je. »Mi,« je dejal, »nimamo pravice zapirati duri svoje organizacije človeku, ki je okužen z vero, a dolžni smo storiti vse, kar je v naših močeh, da v njem to vero porušimo, ali mu vsaj onemogočimo — seveda«, je dodal, »onemogočimo z duhovnim orožjem, da ne bo razširjal svojih pred-

sodkov med drugimi delavci.« Plehanov torej katoličanov ne odbija, a vabi jih le, da jih pridobi. Zato nadaljuje: »Dosledni socialistični svetovni nazor se z religijo nikakor ne sklada. Zato ni nič čudnega, da sta jo utemeljitelja znanstvenega socializma najodločneje odklanjala.«

Najvernejši Marxov tovariš Engels je pisal: »S poti hočemo spraviti vse tisto, kar se nam javlja pod zastavo nadnaravnega. Zato za vselej napovedujemo vojsko religiji.« Tako govore odkriti socialisti in komunisti. Pravi komunist ni kristjan in ne more biti kristjan. Komunizem je zanihanje krščanstva, krščanstvo je zanihanje komunizma.

Knjižnica

Društvene knjižnice je treba vedno izpopolnjevati z dobrimi knjigami. Hvala Bogu, da teh ne manjka kljub sedanjim časom, ko muze počivajo in ima prvo besedo Mars — vojni bog. Za to skrbi pri nas posebno Slovenčeva knjižnica, ki je v zadnjem času izdala sledeče knjige, ki vse spadajo v društveno knjižnico.

1. Iv. Lesjakov: **Začarani romar**. Pisatelj Lesjakov je poleg Gogolja in Dostojevskega eden najbolj pristnih ruskih pisateljev. Ves je prepojen — kot pravi ruski kmet — s pravoslavnim čustvovanjem in poln ljubezni do malega človeka. Tako nam v Začaranem romarju poda tlačana Ivana Severjanina, ki se je rodil kot izvoljeni otrok, ki je bil zaobljubljen Bogu. To je tista usoda, ki je bila temu mužiku dodeljena, a se ji izmikal, dokler ni končno prijadral po dolgih in težkih zgodbah v mirni pristan samotana.

Tudi druga novela istega pisatelja, ki je dodana pod naslovom **Nesmrtni Golovan**, ima skoraj isti značaj. V njem je podana mogočna podoba ruskega verskega navdušenja, pa tudi nazadnjaštva in zlorabe cerkvene slovesnosti v zlobne namene.

2. Janez Jalen: **Bobri**. I. del. V Bo-

brih nam odkriva pisatelj zgodbo tistih časov, ko se je po Ljubljanskem barju kretal, veslal in krmaril mostiščar. Ta človek je živel tesno spojen z naravo lovsko življenje. Gon po ohranitvi lastnega rodu in po ohranitvi rodu sta prazgodovinski resnici, katerima je Jalen dal nazorno resničnost s tisto močjo, kot jo je dal ovčarju Marku in povesti Trop brez zvoncev.

3. Miklavž Kuret: **Veselja dom**. Če kedaj, je sedaj tisti čas, ko je treba družini dati notranjega življenja. Ta celica naroda mora zaživeti novo življenje, prižgati je treba v tem svetišču novo luč, če hočemo narod obnoviti duhovno in telesno. Iz te knjige naj naše družine zajemajo novega veselja in življenja z veselimi igrami, ker le na ta način bodo okrepile zavest skupnosti in družinskega zadovoljstva. Pa tudi društva, zlasti voditelji mladinskih odsekov, naraščaja, moškega in dekliškega, bodo našli obilo iger in zabavnih migov za svoje malčke.

4. Rastislav Rudan: **Mlada vesna**. Ljudska knjigarna je za Miklavža izdala zbirko mladinskih pesmic, kakor jih je zapel Rastislav Rudan. Narava, živali, letni časi, sonce, luna, dan in

noč so našli novega častilca in pesnika. Polne so zdravega humorja in lepih vzgojnih misli. Mladina bo z veseljem segala po knjižnici, katero priporočamo za mladinsko zbirko.

5. Mladina poje. Zbirka pesmi za šolo in dom, katero je uredil in zbral Ivan Primož. Če katera knjiga, je ta prav za sedanjí čas potrebna, da uči našo mladino tistih lepih narodnih pesmic, ki so jih peli naši očetje in matere, katerih sveta dolžnost je, da se jih nauči sedanja mladina zlasti v šoli. Žalosten je človek, ko sliši mladino prepevati šlagerje — muhe enodnevnic, ker ne poznajo več slovenske narodne pesmice.

Bolgarske ljudske knjižnice. Bolgarsko časopisje je objavilo letopis o delu za ljudsko izobrazbo. Po njem posnemamo, da ima Bolgarija že 3000 narodnih čitalnic, ki premorejo skupno 2,613.000 knjig. Knjižnice so minulo leto nabrale 7.560 milijonov levov. Pač lep dohodek, ki omogoča redno nabavo novih knjig.

Srbska narodna knjižnica v Belgradu išče nove prostore. Z obnovo in razširitvijo Srbske narodne knjižnice se je v Belgradu pojavilo tudi vprašanje njenih novih prostorov. Dosedanji so namreč pretesni in se v njih knjižnica ne more nemoteno razvijati. Vodstvo knjižnice je nameravalo problem rešiti na ta način, da bi del knjižnice preneslo v prostore pravne fakultete na Aleksandrovi ulici. Do uresničitve tega načrta pa ni prišlo. S tem vprašanjem se je sedaj pričela baviti tudi belgrajska občina ter misli knjižnici dati na razpolago Krsmanovićevo hišo na Terazijah, v kateri je bil po zadnji svetovni vojni nekaj časa tudi srbski dvor.

Razstava dobre in lepe knjige. Slovensko ljudstvo je bilo že od nekdaj navezано na lepo domačo knjigo. To nam dokazujejo številne knjižnice in knjigarne, to nam izpričujejo svetovno znane ustanove, kakor Mohorjeva družba in druge, ki so dale našemu narodu toliko lepih knjig. Ni slovenske hiše, kjer ne bi imeli vsaj polico lepih verskih ali leposlovnih knjig.

Ljudstvo je že nekdaj čutilo, da mu je knjiga potrebna, zlasti da mu je potrebna dobra knjiga. Danes čutimo vsi, da nam je knjiga še dvakrat bolj potrebna. Zato je zanimanje za knjigo podesetorjeno. Danes bero ljudje in kupujejo knjige kakor že davno ne. Poglejte samo po ljubljanskih knjigarnah ali pa po ljubljanskih knjižnicah. Bero, da bi se jim odvrnila misel od boleče stvarnosti in tesnobe, bero, da bi se razvedrili in raztresli. Da bi pa prišlo med bralci in knjigo še do tesnejših stikov, je vodstvo Ljudske knjigarne priredilo v nedeljo 13. decembra posebno razstavo lepe knjige. Nad 5000 posetnikov razstave je najbolj jasno pričalo, koliko zanimanja in ljubezni je pri nas za lepo knjigo. Od odprtja razstave dopoldne in popoldne so ljudje kar romali v razstavne prostore v Ljudski knjigarni, da si ogledajo bogate zbirke lepih domačih in drugih knjig.

Ljubezen do knjig. Pruski kralj Friderik Veliki je bil tudi strasten čitalec knjig. Čital jih je sam, užival pa je tudi, če mu je kdo glasno knjige čital. Za to nalogo je imel nastavljenega posebnega služabnika. Prav tako kakor Napoleon je imel tudi on v vsakem svojem gradiču zbrano knjižnico. Od vseh pesnikov in pisateljev je najrajši čital Lukrecia in Macchiavellija ter mu je posebno ugajala njegova »Knjiga o knezih«. To knjigo so poleg Friderika Velikega zelo radi čitali še Napoleon, Bismarck, italijanski državnik Cavour in cesar Karel V., ki jo je znal skoraj na pamet. Mnogo sta čitala to knjigo tudi Katarina Medicejska in francoski kralj Henrik IV. — Najljubše Napoleonovo čtivo je bil Göthejev »Werther«, ki ga je nosil s seboj stalno. Kralj Ludvik I. Bavarski je posebno ljubil Schillerjeve pesmi ter jih imel tudi vedno pri sebi. O Voltaireu pripovedujejo, da je iz svojih knjig strgal večino strani, ker je mislil, da tiste stvari niso dobre. Veliki filozof Kant se je vsak dan strogo držal dnevnega reda. Prekršil ga je samo enkrat. To je bilo tedaj, ko je dobil v roke Rousseaujevo knjigo »Émile«, čitanje te knjige ga je tako

prevzelo, da je pozabil na vse okoli sebe. Znani in že omenjeni nemški kancler Bismarck je zelo rad segel tudi po Robinzonu. Še med kronanjem

nemškega cesarja v Versaillesu je sanjaril o tem, »kako prijetno bi bilo živeti s 47 ali 48 zvezki Göthejevih pesmi na kakem samotnem otoku«.

Italijanska katoliška kulturna bilanca

Kakor sleherno leto, so tudi letos odlični predstavniki italijanskega katoliškega kulturnega življenja dali obračun. Izdali so zbornik »Il Raguglio« o pisateljskem in umetniškem ustvarjanju italijanskih katoličanov v letu 1940.

Kljub težavam, ki jih rodi Mars v nadlogo Minervi, se je višina katoliškega kulturnega udejstvovanja še obdržala.

Izgubila je v tem letu svetilnik, ki ga je imela v znanem slovstveno kritičnem obzorniku »Frontespizio«, ki si je pod Papinijevim in Bargellinijevim vodstvom utrl smerodajno pot. Pravi jo, da se italijanski katoliški kulturni svet prav tako kot na to zgubo lahko žalosti tudi nad prenehanjem slovstvenega in kulturnega obzornika v glasilu »L'Italia«, kjer je vsakih štirinajst dni Vigorelli pisal svoj »Giovani delle lettere« (Slovstveni četrtak). Te zgube malce nadomestita reviji »Maestrale« in zlasti »Primato«, ki pa nista ne v tako spretnih ne tako usmerjenih rokah kot je bil »Frontespizio«.

Kaj pa dela poedincev? Težko je vse naštetih in oceniti. Treba se je ustaviti le pri značilnejših. Ni dvoma, da je med katoliškimi pisatelji v preteklem letu vodil Piero Bargellini (»Ritratto virile«, »Via Larga« in »Città di pittori«). Ob strani mu stoji vodilni tip italijanskih katoliških prozaistov — ko bi bil naš Res Lojze še med nami in ne v grobu na Monte Santo, bi mu nemara postal kongenialen — Giovanni Papini (»Figure umane«), ki pa prehaja vedno bolj v esejista in kritika.

Val navdušenja in tudi — preganjanja — je zajel globokega Nina Salvaneschia (»Pastore sulle vette«), ki močno grebe v probleme sedanje dobe.

Dva nova pojava sta bila Pea (»Tre-

nino dei sassi«) in Bilenchi (»Il conservatorio di Santa Teresa«). Nekak italijanski Timmermans je Nikola Lisi v svojem »Dnevniku vaškega župnika« (»Diario d'un parroco di campagna«).

Pohvalno je kritika sprejela tudi odločno katoliško inšpiriranega Pastorina, posebno njegovo »La prova della fame« (»Preskušnja lakote«) in Felicija ter A. Turlo (»La statua di sole«).

Bilanca katoliških prozaistov kaže še druga dela in imena, a ob naštetih se je bilo treba pomuditi, ker ta so značilna. Pač je še treba omeniti silno delavno katoliško pisateljico Olgo Visentini iz Milana.

Izredno plodoviti so bili italijanski katoliki v mladinskem slovstvu.

Pesniki, ki so se krepkeje oglasili z vidnejšimi zbirkami v preteklem letu, so pa: Mario Luzi (»Avvento noturno«) in Quasimodo, ki je kot naš Sovrè skladno prevedel grške lirike. Kritika pohvalno omenja še Libera de Libero (»Eclisse«) in Idillio dell' Era (»Tenerrezza«). Več so pokazali katoliški pisatelji v kritiki. Prednjačil je Bò z »Uvodom v lirike 16. stoletja«.

Več kot v prozi in pesmi so italijanski delavci pokazali v znanstvu, posebno v pedagoških in socialnih vprašanjih. O tem bi kazalo govoriti v posebnem pregledu.

Poseben primat pa kažejo v proučevanju vrhuncev med svetniki, ki so za prerod italijanstva, tudi slovstvenega, izredno dosti pomenili. Skladovnica je knjig o Frančiškovich in katarinijanskih študijah ter o ambroževskih.

H koncu bodi še pripomnjeno, da se je zadnje čase tudi italijansko katoliško založništvo precej razvilo. Nad sto različnih založb šteje. Te se nahajajo večinoma — tudi tako imenovana zemljepisna razprostranjenost

kakega dejstva dovoljuje gotove sklepe — v severni Italiji, predvsem v Torinu (S. I. C. E. Marietti), v Milanu (Ancora, Pro Familia, Vita e Pensiero in druge), Bresciji (Marcelliani, Queriniana, La Scuola itd.), Firenze (zna-

ni Salani za madinsko založbo), v Vicenzi, v Padovi (Gregoriana), v Roma sta poleg vatikanskih založb posebno znani mednarodni založnici Pustet in Desclée, a večinoma za liturgične izdaje.

Film: *Pastor Angelicus*

V nekaj dneh bo v vseh kinematografih Italije predvajan veliki film o življenju papeža Pija XII. — »Pastor angelicus«, ostvarjen od društva »Centro Cattolico Cinematografico« o priliki škofovske 25 letnice Nj. svetosti. Prvikrat v zgodovini kina in Cerkve se bo približal množicam na tako obširen in neposreden način. In znak božje previdnosti je, da se bo vršilo to srečanje med Očetom in sinovi ravno v tej žalostni uri, v kateri gospodujeta trpljenje in smrt ne samo na bojnem polju, kjer grme topovi in kjer se spopadajo oborožene čete, marveč tudi v obljudenih in nebrannjenih mestih, v katere prihaja z neba in z morja strašno znamenje smrti in opustošenja. In v tem trenutku ter v teh onemelih množicah se pojavi papež Pij XII. kot tolažnik in delilec dobrote. V gotovih posebnih okoliščinah so imela dela umetnosti svojsko nalogo tolažiti ljudi, kakor da bi njih lepa obleka ponižno služila v to, da očituje najgloblje čustvo dviga in bratstva.

»Pastor angelicus«, ki ga oznanjajo kot sijajno in bleščeče delo umetnosti, se ne sme presojati z zgolj estetičnega vidika, ampak predvsem kot nova in topla krščanska poslanica občinstvu italijanskih kinematografov.

Vsebina filma »Pastor angelicus«, ki so jo v več presledkih razširili dnevniki in ki so jo objavili tudi v nekaterih nedavno izišlih delih, ni to, kar je posebno važno. Važno pa je poudariti pomembne točke filma, kjer imajo epizode, date, okoliščine, dogodki svojo posebno važnost in slučajno pomembnost, prevzemajo človekoljubni pomen, postajajo čustvo, drama, pesem, poezija.

Povedali smo že, da teži film, zasledujoč vzor zgodovinske natančnosti, za tem, da osvobodi kroniko ter jo pusti oživeti na mnogo višjem prostoru kakor je umetniška razlaga.

Zdi se nam, da se ta vodilna misel jasno izraža v naslovu »Pastor angelicus« je v resnici poimenovanje, ki ga pripisuje prerokovanje irskega škofa Malahije sedanjemu papežu. S tem, da se je dalo to prerokovanje za naslov filma, se je že določila njega duhovna orientacija ali, — kakor se je včasih reklo — njegova »teza«. Če začnemo pod vidikom tega jasnega in bleščečega gesla gledati različne dogodke iz življenja Pija XII., vidimo, da si ti slede kot dolga vrsta slik, nad katerimi vsemi gospoduje ta osnovni znak pastirskega očetovstva in angelske ljubezni. Vse tja do kipov angelov in svetnikov, ki jih premika kino v eni vrsti čarobnega poleta, je prepojeno s tem duhom in prinašajo od početka to angelsko poslanico, ki jo bo malo pozneje učlovečil en živ človek v dejanje in besede, v slike mogočnosti in očetovstva, suverenitete in ljubezni.

Brž ko vstopi Pij XII. z vzvišenega mesta med zidove vatikanskega mesta, se takoj polarizira okrog njega ne samo dejalnost svetnih organizmov Cerkve, vezanih na statute in tradicionalne ureditve, marveč tudi majhno življenje tega majčkenega kraljestva: vrvež naroda, stik z občinstvom vernikov, »švicarji« in raznimi oboroženimi četami, palatinska godba, zbor sikstinske kapele, obnovitelji slik, raziskovalci v globini vatikanskih votlin, papeških grobov ali krščanskih plastenj, skratka: dovršitev vse te delavnosti oznanja, da sedi nov človek na prestolu sv. Petra.

Dnevno življenje papeža

Tukaj so ure in trenutki v dnevnem življenju papeža, ki uidejo pozornosti pobožnejših opazovalcev papeževega življenja. Kadlar vrne v prvih jutranjih urah svetloba jutranje zarje veličastvo kalupu kupole sv. Petra in se zopet vzdignejo kipi svetnikov na berninskem stebrovju in postanejo na soncu bolj svetli, v tej uri stopi tudi papež kakor najponižnejši gorski župnik k oltarju svoje izbrane in preproste zasebne kapele in daruje božjo daritev. Vse skrbi za usodo ljudi in sveta, vso vnemo za procvit krščanskega apostolata, vse težave in žalosti, ki jih bo moral papež med dnevom prenašati sam skozi leta in leta, pridejo v tem trenutku v razgovor in najtesnejšo združitev z živim Kristusom, položeni na oltar, kakor da bi jih odložil na rame božjega Odrešenika. To je trenutek Vere, Miru, Moči! Kdo more reči, kakšna bi bila usoda tega človeka, zoper katerega prasketajo valovi, za katere prosi in za katere se poteguje, katere sovraži in za katere moli in po katerih sreči in nesreči povprašuje? Vsi se gnetejo proti temu človeku, da bi ga k sebi privabili in ga od sebe odgnali. Toda vsako jutro je Kristus tudi, ki ga zopet potrjuje in zopet popravlja njegovo trpljenje jasno in njegovo bojazen zaupljivo.

Vsako jutro mu Kristus zopet daruje čut svojega krotkega, vesoljnega daru. In s tem duhom razveseljen zapusti papež majhno kapelico, polno sonca in gre nasproti ljudem, ki ga že čakajo. Vrača se Pij XII. Pastir vseh ljudi. Papež je sedaj pozabil nase: On živi življenje drugih.

Papežev blagoslov

Papež je dal vsakemu vernikov, zvrščenih ob dolgi steni dvorane, roko v poljub, sklonjen poslušal muke vsakega in daje vsakemu osebno tolažbo. Oče je spoznal srca vseh svojih sinov: preprostih delavcev, zapuščenih, vojakov, knezov, plemičev, zdravnikov, otrok. In prišel je čas slovesa.

Papež se umakne v ozadje dvorane

in objame s poslednjim pogledom svojo vdano množico. Vsi ga gledajo ganjeni. Papež je sklenil roke na prsih. V dvorani vlada pobožno in čudovito molčanje. Še en trenutek! Potem se papeževe roke neizmerno razširijo v neizmeren, željan objem.

Neka posebna sila biva v teh dveh drobnih, belih rokah, široko odprtih nasproti klečeči množici: odprte nasproti svetu, nasproti nebu. Papežev pogled je obrnjen kvišku, da bi od Najvišjega izprosil plodovitost blagoslova. Sedaj se roke sklenejo, se zopet združijo okoli prsi in mršava roka, ki napravi križ blagglasno kakor bi se slišala godba.

Tisoči vernikov se združijo s papežem z znamenjem križa. Potem začnejo vsi hvaležno ploskati.

Ura na dvorišču sv. Damaza kaže 15. Papežev avto zapusti dvorišče, zavije — pozdravljan od »švicarjev« — skozi kratek predor, pride na dvorišče Belvedera. Papež v preprostem belem površniku stopi iz avtomobila, v rokah ima nekaj listov in se začne sprehajati obdan od visokih ograj. Sedaj je ura počitka (odmora). Pa tudi v teh trenutkih papež ne neha delovati. Pozorno pregleda liste ter jih opremi z opombami. Ura sprehoda poteče hitro. Papež stopi zopet v avto ter se vrne v palačo, da posluša do trde noči svoje zveste sodelavce, ki mu povedo, kaj se je prejšnji dan na svetu zgodilo.

Vojna

Ranjenci, slepci, pohabljeni prihajajo k papežu. Ko poslušal silna trpljenja teh ljudi, se nagne k njim, jih tolaži in blagoslovi. Eno roko položi na glavo nekega slepca, v ušesa nekega ranjenca šepče nekaj besed, njegove besede poslušal neki pohabljenec, ta ima poleg sebe svojo mamico, ki ga drži kot kako svetinjo; vsi ti obrazi, ki so spoznali trušč in grozo vojne, poslušajo pozornostno nove besede, ki jih govori ljubeznivi Oče o miru. Tako razprostre papež svoje roke z blagoslovom tudi nad reveži vojne.

In med temi delavci, ki so prišli k njemu v znamenito avdienco, trajajo-

čo od jutra tja do poldne, med to množico, ki dela vsak dan in nosi na rokah, na čelu raskave znake tega dela, med temi ljubljenci Gospodovimi, poklekne papež ob uri angelo-vega česčenja. In misli na Kristusa, ki je počival na zapuščenih cestah Galileje med reveži in zapuščenimi, katerim je obetal veselje kraljestva.

Božja žrtev na oltarju izpovedi

Pij XII. je Najvišji duhovnik.

Evharistija — posvečena hostija in vino — visoko nad glavami celega naroda vernikov, nad glavami vseh ljudi.

Kristus bo odstavil z njih prestolov prevzetneže in povzdignil ponižne. Ponižna je tudi množica na Trgu sv. Pe-

tra. Papež Pij XII. se pojavi sredi lože, jih blagoslovi in z njimi blagoslovi vse mesto in ves svet.

Papež dospe in papež blagoslavja.

Pastir blagoslavlja in z blagoslovom potrdi v veri vernike in kliče hkrati z visokim glasom tudi oddaljene.

Papež: Dobri pastir.

Goroče je klical izgubljene in zbegane, ki so ga neki dan slišali.

Po gozdovih in dolinah je iskala zmedena čreda Pastirja.

Sedaj jih drži pod svojim okriljem in jih popelje nazaj v prazniško stajo.

Pastor angelicus: pesem o pastirju, ki kliče in zopet najde izgubljene ovce.

Kronika

Velikonjeva »Višarska polena«. Velikonja Narte, ki se je s svojimi psihološkimi novelami uvrstil med odlične naše pisce in je v Večernicah za leto 1928. dal eno najbolj priljubljenih ljudskih povesti »Višarska polena«, nam tudi kot dramatik ni neznan. Že v začetku svojega literarnega ustvarjanja je priobčil v »Domu in svetu« močno pieso »Suženj«, na ljudskih odrih se je igrala igra »Župane«, ki je pozneje dala snov za »Besede«, pred dvema letoma pa smo brali v Mladiki njegovo ljudsko igro »Tabor«. Nekako istočasno se je lotil tudi dramatizacije svojih »Višarskih polen«, ki so jih igrali v Mostah. Rokodelski oder je to ljudsko igro pokazal Ljubljančanom in moremo reči, kar z lepim uspehom. V štiri dejanja je avtor strnil svoj ljudski roman z Mohorjevine, ki je trdna gruntarska hiša s staro zgodbo, kateri pa je dal Velikonja poseben svojstven čar. Pri Mohorjevih se ob obletnici smrti sina gospodarja sproži povest in drama, katere nosilci so oče Mohor, snaha Franca, sin Matic, hlapec Tine, njegov nepoznani oče berač Blaž, grabežljivi oderuh Matevž Kosmač s svojo ženo in še bajtar Plančar. Posestvo je po moževi smrti mlade vdove, ki jo je Tine že nekdam

ljubil, a mu jo je rajnji prevzel. Maščeval se je in gospodarja ubil, ko sta vozila hlude iz gozda. Nihče ne ve o tem nič, razen Blaža, ki spremlja in opominja Tineta kot slaba vest, naj se javi sam oblasti. Tine je še željan življenja in ne mara Blaža poslušati. Tudi tedaj ne, ko izve, da je njegov oče. Grunt in Franca sta njegov cilj. Franca se res odloči zanj in celo pade, ko je zavrnila Matičevo snubljenje, meneč pod Kosmačevim vplivom, da so zanjo mešetarili v zvezi z gruntom. Ko pa izve, da se je motila, preizkuša Tineta in prepusti vse premoženje staremu Mohorju. Tine gre z Matijcem in Klančarjem spet v gozd po hlude in se na isti poti kot njegova žrtev smrtno ponesreči. Ko ga prinesejo domov, umirajoč prizna svojo krivdo in izdahne. Ob njegovem trupu se vsi z Blažem vred zaobljubijo, da pojdejo za pokoro na Svete Višarje... Kakor je povest močna in zgrabi, tako nas pusti dramatizirana hladne, ker je ostala le zgodba in brez prave notranje razgibanosti. Vse se odigrava nekam slučajno. Zlasti moti Blaž, ki vsekozi kar nekako visi v zraku in prihaja ter odhaja kakor nekak deus ex machina, čeprav je nosilec poantirane misli. Kljub vsemu temu pa je ta dra-

matizacija v Pirnatovi priredbi — zlasti zadnjega dejanja — le boljša ljudska igra, ki jo bodo podeželski odri še radi in mnogo igrali.

Ogrinčeva burka »V Ljubljano jo dajmo« je doživela pri prvi uprizoritvi izreden uspeh. Občinstvo je napolnilo frančiškansko dvorano do zadnjega kotička in je z velikim zanimanjem sledilo dobri izvedbi igre. Mnogo jih je odšlo domov, ker niso dobili vstopnice, zato bo Frančiškanska prosveta igro ponovila.

E. Gregorin, »Očenaš...« Sedem podob iz življenja. Godi se: Uvod — Na gori ob sončnem vzhodu. 1. podoba: Pred vnebohodom dopoldne. V kmečki hiši na hribu kraj trga. 2. podoba: Na praznik sv. Petra zvečer. V večji gostilni na deželi. 3. podoba: Vsi sveti pred nočjo. V cerkvenikovi hiši pri cerkvi na gori. 4. podoba: V božični noči med enajsto in polnočjo. V stanovanju tovarniškega mojstra na deželi. 5. podoba: V noči na pepelnico med deseto in enajsto uro. V hišici zunaj vasi. 6. podoba: Na veliki petek med drugo in tretjo uro. V gruntarski hiši na vasi. 7. podoba: Na veliko nedeljo zjutraj. V prvem nadstropju kmetije v hribih.

Martinova nedelja v Rokodelskem odru. Rokodelski oder vsako leto praznuje Martinovo nedeljo. Tudi letos je bila dvorana natrpana do zadnjega prostorčka. Barry Connersova komedija v treh dejanjih »Roksi« je v Gostinčarjevi režiji privabila toliko množico, da bi se zabavala in nasmejala. In so prišli vsi na svoj račun. Zabavna komedija, ki se odigrava v hiši Williama Harringtona, kjer se seznamimo z njegovo družino — z gospo, ki je 25 let sama vse odločevala in bila takoj bolna, ako ni obveljala njena, s hčer-

ko Grace, ki se je vrgla po materi, in z živahno mlajšo Roksi, ki živi svoje življenje in je bliže očetu. V ta krog se zapleteta dva snubca, Tonny Anderson, ki ga je Grace odslovila, ko se je vnela za Billa Calldwella, s katerim se je pa tudi sprla. Ta čas so se pletle in spletle ljubezenske niti med Tonyjem in Roksi, kar je Grace spravilo iz ravnotežja, a se je končno le vse poravnalo z dvojno zaroko v zadovoljstvo obeh hčera in še staršev. Harringtona je z vso dovršenostjo in umerjenostjo podal Gostinčar.

V frančiškanski dvorani so v nedeljo 13. decembra dopoldne ob 11 in popoldne ob 5 uprizorili zabavno štiridejanko »Bajtarska princeza«, ki je nudila obilo smeha in zabave. »Bajtarsko princezo« je spisal prof. Janko Mlakar.

Nagrade za najboljše ljudske igre. Državni zavod za narodno prosveto je letos razpisal natečaj za najboljšo ljudsko igro. Za ta natečaj, ki je sedaj že zaključen, je bilo vposlanih 55 ljudskih iger od raznih pisateljev iz vseh krajev NDH. Konec oktobra so bile dane ocene in razdeljene nagrade. Prvo nagrado v znesku 6000 kun je dobil novinar Franjo Babić iz Osijeka za igro »Novi red«. Drugo Maroš iz Zagreba za igro »Begunka«. Tretjo nagrado v znesku 6000 kun je dobil Richard Nikolić iz Zagreba za igro »Za lepo življenje«. Četrta, peta in šesta nagrada so bile po 5000 kun. Dane so bile za igre pod naslovi »Krona kralja Zvonimira«, »Zaboj v zvoniku« in »Za hrvatski dom«. Odkupljenih je bilo nadalje še več drugih vposlanih iger.

Društvom priporočamo za sedanji čas zelo primerno predavanje s skioptičnimi slikami: Dogodki v Fatimi. Slike, predavanje in skioptični aparat vam nudi Prosvetna zveza.

Vseбина: Našim društvom! — V. Z.: Izobrazba srca. — Pesnik Severin Šali o lepi knjigi. — Komunizem in krščanstvo. — Knjižnica. — Italijanska katoliška kulturna bilanca. — Film: Pastor Angelicus. — Kronika.

Uprava: Pisarna Prosvetne zveze, Ljubljana, Miklošičeva cesta 7. — Odgovorni urednik in izdajatelj Vinko Zor, Sv. Petra c. 80. — Za Zadržno tiskarno v Ljubljani: Maks Blejec

PROSVETNI ODER

JANUAR-FEBRUAR

1943-XXI

Občinstvo ali občestvo

Janko Moder

Posebno zadnja leta se je pri nas pogosto postavljajl sklep, naj bi se ljudske igralske družine ne gradile z občinstvom, ampak z občestvom. Z drugimi besedami: naj bi se sleherno delovanje igralskih družin ravnalo po prepričanju, »da mora igra biti doživetje in po njem last občestva, ker ima v njem svoj izvor«. Ker so ti sklepi v teku let rodili svoje sadove, je prav, če se zdaj ponovno ozremo po svoječasnih sklepanjih.

Za sleherno umetnino je važno, da brez uživalcev sicer je, a vendar niti malo ne dosega svojega smotra, ki ga ima, da namreč blaži in dviga, plemeniti in odkriva božje lepote. Čeprav priznamo, da je prvi in najboljši dojemalec in uživalec sleherne umetnine njen stvaritelj sam, vendar to še ni zadosten razlog za obstoj umetnine. Sleherna ostvaritev lepega in dobrega je namenjena ljudem in mora biti sposobna, da v več sorodnih dušah prebudi sozvočno zvenenje. Prava umetnina torej ne more biti zgolj sama zase, ampak postane to šele med uživalci in sprejemalci njenih dobrin.

Ce moremo to trditi za vsako umetnino, torej za vsako podobo, pesem ali novelo, koliko bolj moramo postaviti to trditev za dramske umetnine, ki jim je že v bistvu samem, da so namenjene številnejšim sprejemalcem in uživalcem. Saj vemo, da so tako imenovane knjižne drame samo nazovi hčerke Taliže. Sleherna igra je vse dotlej mrtva, dokler ne zaživi pred našimi očmi na odru, ki naj ustvari videz resničnosti, in z igralci, ki naj zbudijo v nas prevvaro o resničnem dogajanju.

Razumevanje umetnine je odvisno od dveh pogojev. Prvi pogoj je v umetnini sami, ki mora imeti vse tiste lastnosti, ki so potrebne za prebuditev čustev v človeškem srcu. Drugi pogoj pa je v dojemalcu umetnine in v njegovem čustvenem razpoloženju, v njegovi pripravljenosti in ubranosti za sprejem neke določene umetnine. Šele kadar sta obadva pogoja v vsej polnosti izpolnjena, moremo govoriti o idealnem uživanju umetnine.

Ce na primer ogledujemo kako sliko ali beremo kako pesem, se prelije v nas čustveno razpoloženje, ki ga dihaeta umet-

nini. Ce pa ostanemo spričo umetnine hladni in brezbržni, če niti ne dojamemo, kaj je prav za prav hotel slikar ali pesnik povedati s svojo umetnino, potem vsaj eden izmed gornjih pogojev ni izpolnjen. Bodisi je umetnina brez moči, da bi nas prevzela in nam tako rekoč vsilila svoje občutje, ali pa smo mi spričo svoje drugačne čustvene ubranosti nesposobni za dojemanje umetnin.

Navadno se zgodi, da ob takem čustvenem nerazumevanju umetnine obsodimo umetnino samo, češ da je slaba, in jo zavrzemo. Le redkokdaj obdolžimo tudi samega sebe, češ da nismo o pravem času pristopili k umetnini in ne s pravim duševnim razpoloženjem. Mogoče nam ob kakih drugačnih priložnosti spet pride pred oči ista slika in ista pesem. Čudo božje! Kaj se je medtem spremenila in zboljšala, kaj so nevidni umetniki božji odvzeli vse tisto, kar nas je tedaj motilo in nevoljilo? Ali pa smo se spremenili samo mi? Odgovor pač ni težak. Predručile so se naše oči, spremenilo se je naše čustvovanje, približali smo se umetnini, s tem pa se je nespremenljiva in nespremenjena umetnina približala nam in prebudila v nas božansko sozvočje, po katerem smo ob prvem uživanju zaman hrepneli.

Vse isto velja tudi za različne ljudi. Meni je ta pesem ob skoraj slehernem in vsakršnem razpoloženju draga in povedna, tebi še nikoli kljub ponovnemu prebiranju ni odkrila svojega bistva. Kje je zdaj krivda? V pesmi ali v tebi? Odgovoriti moramo, da je včasih v takih primerih težko izreči absolutno krivdo pesmi ali dojemalcu. Ob tem moramo poudariti splošno veljavno načelo, da je pesnik toliko večji, čim več src zna razvihariti s svojimi pesmimi. Kolikor neka določena pesem nate ne vpliva, je mogoče to tudi krivda umetnika samega, ki ni bil zadosti močan, da bi svojo umetnino ubral na tako splošno človeško občutje, da bi prebudila zvenenje v slehernem bralcu in dojemalcu.

Isto je z igrami. Dramatik mora biti za čuda močan in vsestransko razgledan umetnik, da zmore svojim besedam viliti čarovno moč, ki v gledalcih prebude dotlej skrito in tiho ubranost, da zazveni

in človeka prevzame in osvobje. Prav lahko pa se zgodi, da nas tudi igra pusti hladne in brezbrizne. Kolikokrat se skozi vseh pet dejanj samo tu in tam utrne v nas iskrica pravega sodoživljanja in sozvenenja, sicer pa je vse samo dolgočasje in tema. Če se tako nerazumevanje in hlad ponavljata večkrat zapovrstjo in na več različnih krajih, potem je to zadostno znamenje, da igra nikakor ni dobra. Da je torej njena in dramatikova krivda, če se gledalci ob njej ne ogrejejo, če jo vseskozi gledajo s treznimi očmi kritika, ne uživalca.

Zgodi pa se lahko, da ista igra v tem in tem kraju prebudi v gledalcih praznično občutje, da so po njej ko prerojeni. kôd drugod pa je vse prizadevanje igralcev zaman. Igra v gledalcih ne ustvari sozvočja, njene besede govore le stenam. V prvem primeru bi mogli govoriti o idealnem občestvu, v katerega uspela igra strne gledalce in igralce, v drugem pa komaj o občinstvu, ki slabe volje in hladno odhaja s predstave.

Nekako v sredi med tem najidealnejšim in najslabšim primerom se dogajajo vse naše igre. Nekaj gledalcev prevzamejo, nekaj jih puste hladnih; nekateri prizori vnamejo, drugi neopaženo zdrknejo mimo. Kaj je v tem primeru z občestvom ali občinstvom?

Rekel sem že, da igra že po svojem bistvu zahteva številnejših uživalcev kakor druge umetnine. Pesem prebiraš na tihem v samotni in ti njena čudovita godba ubira skrivnostno zvenenje, za katerega veš le ti sam. Če ti ne prebudi tistega, kar si pričakoval od nje, jo odložiš in vzameš drugo. Pri igri je vse to nemogoče. Ni tihega pogovora v skrivnostni tišini, ni več prostosti v sprejemanju ali odklanjanju umetnine. Okrog nas je množica, ki s svojim občutjem vpliva na nas, nekoga zbira, drugega raztresa, njen skrivnostni fluidum se pretaka tudi v naših žilah in ustvarja svojstveno razpoloženje za dojetanje umetnine. Civilizacija nam ne dopušča, da bi vstali in zapustili dvorano, če nam igra ni všeč. Če mežimo, nam zvočki z odra vdirajo v ušesa. Nismo več samo-svoji gospodarji; že s tem, ko smo stopili v dvorano, smo se nekako moralno obvezali, da bomo verno prisostvovali igri. Že s tem, ko smo se odločili, da pojdemo gledat igro, smo se nekako uklonili njeni čarovni moči. Na tihem smo ji že s tem dovolili, da vpliva na nas, da nam posreduje svojo lepoto in dobroto, da nas prerodi in spremeni.

Uživanje igre je torej za spoznanje drugačno, tako po okolju kakor po pogojih, od siceršnjega uživanja umetnin. Že samo splošen namen, ki druži vse gledalce, jih nekako strinja v trenutno celoto. Posamezni gledalci so si ta čas, dokler prisostvujejo igri, bližji kakor so si sicer v življenju. To je že neko

znamenje povezanosti, hkrati pa odvisnosti gledalcev od igralcev.

Če pomislimo na prve početke gledališča, o katerih nam sleherná zgodovina ve povedati, da so nujna in razumljiva posledica človekovega igranja pred Bogom, potem se nam odkrije še neka druga skrivnostna nujnost, pred katero smo postavljeni spriče igre. Pomislimo samo, da je za človekov odnos do Boga značilna zavest spolne podrejenosti in nebogljenosti, hkrati pa zavest, da je samo Bog tisti, ki je izvzet iz teh splošnih slabosti, vsi drugi so nam enaki. Občutje enakosti je pri prvotnih igrah, ki so bile še sestavni in zaznavni del kulta, medvomno vplivalo občutje občestva, človeške skupnosti pred Bogom.

Dandanes je igranje že tako odmaknjeno od prvotnih virov, da bi neredkokrat profanirali svete stvari, če bi trdili, da je igranje porojeno iz bogočastja. Večina dramatikov se tega prvotnega vira ne zaveda, zato laže napišemo, da je tako igranje izrojeno iz kulta. Je pa nujna posledica razvoja, ki mu je podvržena sleherná človeška stvar na zemlji. Že v starih Grških igranje ni bilo več v celoti del bogočastja, danes je toliko manj. Ali naj se vrnemo v dobo pred Sofoklejem? Ali naj znova obnovljamo srednjeveške igre, ki so naravno in neprisiljeno poskušale nadaljevati tradicijo prastarih narodov, ki so v temni davnini s svojimi obrednimi plesi igrali in molili hkrati. Tudi srednji vek je hkrati igral in molil. Saj je tudi pri gradnji cerkva in stavb hkrati zidal in molil!

Tako prvotnim narodom kakor gotskemu srednjemu veku je bilo dano v naravnem razvoju, da je brez nasilja povezal dvoje svojih vrhovnih čustev v en izraz. Molitev se mu je neprisiljeno vezala z biseri lepote, ki jih je iztiskal iz svojega čustveno bogatega srca. Razumljivo je, da je tedanji človek, ki je zrasel na pravih narodnih koreninah, moral soigrati, kadar je njegova soseska igrala. Ni bil k temu prisiljen po zunanjih ukazih, ampak po močnejših, notranjih, katerim se ni mogoče upirati. Sleherni celovec srednjeveške bratovščine je vedel, kje je njegovo mesto in kaj njegova dolžnost. Občestvo je bilo idealno. Občestvo med igralci, potem med gledalci, občestvo med obema skupinam posebej in skupaj, občestvo pa še širše in globlje, saj je bila igra tudi napisana in porojena iz takega občestvenega občutja, ki je nujno rodilo še lepše sadove.

Današnja igra ni pisana v takem občestvenem duhu. Pisal jo je posameznik, v njej je obravnaval probleme, ki zadevajo posameznika, bolečina in veselje nista občestvena, ampak sta le toliko splošna, v kolikor je sleherni človek bolj ali manj podoben svojemu sosedu. Kje naj taka igra v nas prebudi občestvene občutke?

Pa vzemimo drugačen primer. Vzemimo

neko srednjeveško igro, o kateri natančno vemo iz zgodovinskih poročil, kako je razvzemala tedanje duhove, kako jih je vezala v občestveno celoto. Pripravimo jo in zaigramo jo pred sedanjimi ljudmi. Kakšen bo uspeh? Ni nam težko odgovorjati na tako vprašanje, ko imamo že nekajletno tovrstno prizadevanje in poskušanje za seboj. Vemo, da bo uspeh zelo različen. Ponекod se bo približal čustveni in duhovni prerobenosti, kakršna je bila ob podobni priložnosti v srednjem veku, drugod bo vse napreznje igralcev zaman. Odvisno je torej od okolja, v kakršnega hočemo presaditi neko delo. Kakor smo rekli, da ni vsaka pesem za vsakega in ob vsaki priložnosti, tako in še toliko bolj moramo reči isto o igri. Posebno še o igri, ki je zrasla iz neke čisto določene srede, ki so jo napisali čisto določeni ljudje, ob čisto določenem času, na čisto določenem kraju. Le v tistem okolju, času in kraju bi taka igra mogla roditi idealen sad, drugod bo bolj ali manj odmaknjena od njega, kakor je pač okolje odmaknjeno od tistega prvotnega.

O občestvenosti, ki naj bi bila posledica tistega prvotnega bogoslužja v igranju, je težko govoriti v današnji dobi. Prav tako pa je težko govoriti o tem, da bi poskušali ponovno priklicati in prebuditi v ljudeh sprejemljiva tla za tako seme. Samo sklicevanje na prvotni vir gledališča se mi ne zdi zadosti utemeljeno. Saj potem bi morali tudi pri drugih umetninah zahtevati večje zblizanje s prvotnimi viri. Tako ne bo nihče zahteval od romana, da bodi kratka zgodba v domačem jeziku kot pendant uradnim objavam v tujem jeziku, kar je roman ob svojem rojstvu bil. Res je za roman silno značilna ta narodnostna zasidranost in zavednost! Danes pa vemo, da je roman v teku stoletij opravil silno razvojno pot, da se je povzpел na vrh človeških zmogljivosti in da moramo biti takega samo veseli.

Zdi se mi, da mora vse isto veljati tudi za gledališče. Ne sklicujmo se po nepotrebnem in preveč na zgodovinski izvor igranja iz bogoslužja, ne postavljajmo igranja nasilno za nekaj stoletij nazaj. Sprejmimo vse, kar je bilo dobrega v tem tisočletnem razvoju. Saj se nam pri tem niti malo ni treba odreči tistega visokega namena prvotnega igranja, ki je bilo obenem molitev. Kaj ni sleherna umetnina bolj ali manj odsev božje lepote? Ali ne poskuša sleherni umetnik, bodi kipar, slikar ali pesnik, ujeti v svoja borna sredstva tisto zasanjano lepoto, o kateri vemo, da jo ima v neskončni meri samo Bog? Ali se ne trudi sleherni umetnik, bodi pisatelj ali dramatik, da bi s svojimi neboteljimi sredstvi prikazal vsaj rahlo senco zarje onostranske lepote, ki je v Bogu? Ali se nadalje ne trudijo umetniki, da bi s svojimi izdelki ne sa-

mo olupšali, ampak tudi olajšali zemeljsko življenje s tem, da bi prebudili v človeških srcih smisel za dobroto, ki je ugasnil, in čut za resnico, ki je otopel?

To je torej v današnjem času tisto božje v igranju. Če je kaka igra pisana tako, da nam zbuja to troje, čut za dobroto, lepoto in resnico, ali obratno, če nam kaka igra ne žali našega smisla za resnico, lepoto in dobroto, potem jo lahko mirno sprejmemo v svoj repertoar. In če jo bomo igrali pravilno, s pravim čutom in smislom, se bo v gledalcih gotovo prebudilo zvenenje, njihove duše bodo vzdrhte in se nam predale, da jih bomo na perutih dramatikove fantazije dvigali in boljšali. Tako je sodobno pojmovano občestvo, ki naj izvira iz versko ali bogoslužno pojmovanih iger. Ni več isto, kot je bilo nekoč, tudi ni po vseh krajih enako. Vemo, da je dežela še bližje verskemu občestvenemu pojmovanju kakor mesto, vemo pa tudi, da je zaključena mestna družba spričo svoje duhovne poglobljenosti lahko v tesnejšem občestvu kakor kak delavski okoliš.

In še tretji pogoj, ki govori za občestveno igranje, moramo premisliti. Ta je utemeljen v človeški pripadnosti. Vsak človek je namreč ud neke celote, ki je najprej družina, potem narod. Hkrati je po svoji poklicni opredeljenosti člen take ali drugačne celote. In še tretje: kot vernik je ud svojega verskega občestva. To so trije elementi, ki so veljali svoj čas, veljajo pa prav tako še danes. Kadar torej izbiramo igre, smo postavljeni pred nujnost, ki je razvidna iz našega doseganega razmišljanja. Ni vsaka igra za vsakega, ker ne zbuje vse v vsakem kraju in v vsakem človeku enako močnega doživljanja. Če torej tudi utemeljeno hočemo pričakovati uspeha igre, moramo izbrati motivno in idejno sorodno gledalcem, kajti pri taki smemo najprej pričakovati neposrednega vpliva na poslušalstvo.

Premislili smo tri pogoje, ki so jih navajali za nujnost občestvenega igranja: pogoj iz gledališke umetnosti same, ki si prizadeva za množičnimi dojemalci, pogoj iz prvotnega izvora igranja iz bogoslužja in še pogoj iz verske, stanovske in narodne pripadnosti.

Ugotavljam pa, da so vsi trije pogoji danes tako oslabei in se jih ne zavedamo, da bi bilo vsakršno vračanje v pretekle lepe dni neuspešno in nasilno. Posebno ne moremo tega zahtevati kar od splošnega repertoarja. Lahko pa — in to s pridom — se spomnimo teh dejstev pri posameznih delih svojega programa, ko zdaj poudarimo to pripadnost, zdaj drugo.

Ob takih priložnostih, ko bomo zaigrali igro, ki bo v nujni povezanosti z gledalci, lahko mirno pričakujemo, da se bo ustvarila zveza med igralci in gledalci. Porodilo se bo občestvo, ki gotovo blagodejno vpliva na vsakega posameznika, s

tem pa tudi na celoto ter na uspeh igranja. Ne smemo pa na račun občestva zanemarjati občinstva, to se pravi, ne smemo igrati samo takih stvari, ki bi za uspeh nujno terjale občestvene usmerjenosti, medtem ko bi te med našimi gledalci ne bilo. Nekaj podobnega bi bilo, če bi strogo komorno dramo uprizorili pred preprosto množico, ki bi si ne mogla ustvariti pravih odnosov do nje. S tem bi delo samo profanirali, prav tako pa ga profaniramo, če igramo občestveno delo — saj je občestveno delo pač samo bolj domač in prvotnejši izraz, ki pa pove isto kakor komorno ali kabinetno delo — pred tako raznolikim občinstvom, kakor se navadno v pisanem mozaiku nabere k našim prireditvam. V tem primeru moreta reševati samo dramatikova moč, ki sama poganja nevidne korenine med gledalce in jih veže z nezaznavnimi vezmi v celoto.

Kadar govorimo o ljudski odrski umetnosti, kjer imamo pred očmi predvsem preprostega človeka, ki nam je prepuščen, da ga tudi z gledališčem plemenitimo, bistrimo in boljšamo, takrat zadobi pojem občestva še nov pomen, ki ga v dosedanjem razmišljanju še nismo srečali. Kakor vsako delo, tako mora biti tudi odrsko delovanje načrtno in smiselno. Kakor hitro pa smo si postavili načrt, ta ne sme biti daleč od ideala, ki je gotovo v tem, da bi si zaupano ljudstvo čimprej in čimbolj približali, s tem pa ga privedli do tistega idealnega življenja, kakršno si zamišljamo na tem svetu.

Če si prizadevamo za to, da bi si z načrtnim delom ustvarili novo občestvo, ki bi dopolnjevalo in strinjalo vsa dosedanja občestva, potem smo na pravi poti. Spočetka bo sicer hudo in težko, občinstvo bo dolgo samo občinstvo — bolj ali manj zadovoljno s predstavo, bolj ali manj disciplinirano, bolj ali manj navdušeno — sčasoma pa ga bomo z načrtno vzgojo le spremenili v občestvo. Potem bomo spet lahko govorili o občestvu, kakor ga občudujemo za davno preteklost. Resda ne bo to občestvo tako, kakor je bilo v srednjem veku, mogoče pa bo prav tako trdno in povezano med seboj.

Vsak čas mora roditi svojstveno doživetje umetnine. Vsaka umetnina je ustvarjena posebno za nek določen čas, določen kraj in določeni ljudje vidno vplivajo na uspeh sleherne umetnine. Kdor zna pametno in uvidevno izčrpati vse komponente, ki izvirajo iz teh dejstev, ta bo znal občinstvo spremeniti v občestvo, ki ne bo anahronizem in prisiljen jarem, ampak naravna in nujna razvojna stopnja gledališke umetnosti.

Zapisano je že bilo in naj poudarimo še enkrat, da vsaka umetna in neutemeljena sprememba rodi bolne in pižle sadove. Tako tudi nobena nasilna novost v gledališki umetnosti ne more prinesti blagodejnih posledic. Za vsako je treba do-

bro preštudirati vsa potta, ki bi mogla voditi k pravemu cilju, izbrati pa moramo zmerom najboljše in najuspešnejšo. Za sanacijo našega igranja se mi zdi potrebno razčistiti osnove in šele na vgrh rezultatih graditi naprej. Kajti za zgrešeno in zmotno se je izkazalo načelo, ki je bilo v modi pred leti, ko smo zavrgli repertoar, ki nam je bil bližji in umetniško polnejši, samo da bi priklicali iz groba občestvo. Res je, da bo treba naš repertoar temeljito prerečeti, a vidiki za to morajo biti utemeljeni in zdravi. Res je pa tudi, da nam ne smejo in ne morejo biti tuji in nepomembni vidiki, ki so v srednjem veku rodili tako čudovite sadove, vidiki o božji dobroti, resnici in lepoti, ki naj odseva iz slehernega umetniškega dela.

O vzgoji — boljše nevezgojenosti — gledalstva je bila napisana že marsikaka trpka beseda. Deloma po pravici, mnogo pa tudi po krivici. Ni samo občinstvo krivo, če je nevezgajeno, krivi smo tudi mi, ki ga nismo znali pritegniti v svoj krog, ki mu nismo znali oblikovati duševnosti in značaja. Krivi smo mi, ki se pogosto ponašamo s svojim ljudskoprosvetnim delom, pa ga vršimo s tako površnostjo, kakor da je delo za ljudsko prosveto nekaj lažjega od vodstva osrednjega narodnega gledališča. Ustaljena in že kar zarjavelo zasidrana je navada, da so za ljudsko prosveto dobri ljudje skromnejših kvalitiet in da je za to že vsak idealizem zadosti dober in vreden priznanja. Tu je silna krivda, da imamo kljub zelo razvitemu čutu za gledališče še zmerom občinstvo — in še slabo občinstvo — namesto občestva.

Kadar bomo sprevideli, da mora sleherni delavec na ljudskoprosvetnem področju, ki bi rad z gledališko umetnostjo izpolnjeval svoje poslanstvo, dodobra poznati tehnično in notranjo zgradbo sleherne drame, da mora imeti izostren in izbran okus za lepo, poznati svoje občinstvo, njegove zahteve, potrebe in raven, predvsem pa se zavedati vseh daljnosežnih posledic, ki jih more imeti sleherni igra na dobro ali slabo izbrano gledalstvo, takrat se bodo razmere v naši podeželski prosveti obrnile na bolje.

Doslej smo se premalo zavedali te strašne odgovornosti in naši igrski vodje in režiserji so si naložili težka bremena krivde na pleča. Saj smo igrali vse od kraja, kakor nam je pač prišlo pod roke, ali pa, kar so igrali v najbližjem imenitnejšem kraju. Že nekajkrat pa smo zapisali, da ni vsaka igra za vsak kraj.

V sedanjem času je povrh vsega za naše igranje silnega pomena še dejstvo, da se je filmska umetnost že tako popularizirala, da je prav za prav dostopna slehernemu. Ali se bo igra, spriči svoje živosti in neposrednosti njena plemenitejša in vrednejša sestra, klavirno umaknila v kot in ji prepustila prvenstvo? In

vendar z grozo opažamo nabito polne kino, dvorane pa le prepogosto zevajo prazne, in igralčeve besede votlo odmevajo od mrzlih sten. Kaj je to res propad igranja? In kdo je tega kriv? Kdo je kriv, da ljudje po dvakrat in trikrat dero k isti filmski predstavi, v gledališko dvorano pa jih k istemu — in celo domačemu delu — komaj enkrat zaenese korak? Nekateri lahkomiiselno zvrčajo krivdo s sebe in trdijo, da je to znamenje časa. Pravijo, da v gledališče hodijo samo še misleci, po razvedrilo in preganjanje dolgočasnja pa rajši vsa množica ljudstva hodi v kino.

Vprašanje krivde pa je globlje in bolj komplicirano ter ga ni moči odpraviti s takim povrhnim izgovorom. Gledališču

moramo vrniti tisto primarno in osrednaje poslanstvo, ki je samo njegovo med vsemi umetninami. Ne smemo ga prepustiti, da bi ga drugovrstno — čeprav na videz spretnješe in prijetnejše — blago prekričalo in pahnilo v pozabo. Zato pa je dvakrat naša dolžnost, da ljudstvu gledališče priljubimo, da ljudstvo približamo gledališču, da občinstvo, ki iz kakršnega koli razloga že hodi k našim predstavam, prerodimo v poslušno telo, ki bo enota in občestvo.

Poudarjam pa še enkrat, da je za tako delo treba vednosti in vesti, zavednosti in zavesti, kajti šele potem moremo biti dorašli vzvišenim nalogam, ki se nam nudijo. Področje ljudske prosvete pa je vredno našega truda.

Poglavje iz dramatike

(Nadaljevanje)

Zunanja oblika v drami

Kakor je roman razdeljen na knjige in poglavja, tako je tudi drama razdeljena v posamezne odstavke, in sicer v dejanja, ta pa v prizore ali nastope. Navadno imamo v igri tri do pet dejanj, posamezna dejanja pa toliko prizorov, kolikorkrat se osebe na odru premenjajo. Dejanje je smiselno in časovno zaključeno odloček igre, ki je utemeljen v delu samem in ki mu navadno ne sledi samo odmor v igri, ampak pomeni ta odmor hkrati tudi časovni presledek v resničnem dogajanju igre. Nekateri pisatelji prizorov niti posebej ne zaznamujejo in skozi vse dejanje enotno nadaljujejo. Drugi pa vestno z novim prizorom zaznamujejo sleherni spremembo na odru. Kakor hitro nastopi kakšna nova oseba, je že nov prizor. Prav tako pa tudi, kakor hitro kdo odide s prizorišča. To omogoči večjo preglednost in odsko uporabnost igre.

Druga posebnost, ki slehernemu laiku že razodeva, da je neko literarno delo igra, je navajanje oseb takoj v začetku dela. Nekateri dramatik pri tej priložnosti na dolgo in široko opišejo svoje predloge in pripombe, posebno glede noše in značajev. Take pripombe glede noše so res potrebne in pametne, niso pa potrebne omembe in razlage značajev. V igri sami se nam morajo razkriti, ne pa, da jih lovimo v predgovorih.

Tretja značilnost v zunanji obliki drame je ajena razdeljenost v besedilu samem. Imamo namreč navadno celo dvojen tisk. Drobnejši ali v oklepaju nam podaja raznovrstne scenske pripombe in opazke glede premikanja, odhajanja in prihajanja posameznih igralcev, o regulaciji svetlobe, raznih kretnjah in mimičnih igri, kar vse pomaga samo igralcem in

režiserju, da nam vedo pravilno zaigrati. Drugi, obširnejši del besedila pa je prava drama, to se pravi v obliki direktnega, premege govora navedeno besedilo. To besedilo imenujemo dramatični govor.

Včasih je ta dramatični govor kaj skop in je prepuščeno vse posameznim iznajdljivim igralcem, da na podlagi danega stržena nanizajo polne prizore. Tako improvizirano besedilo so poznali predvsem Italijani in tako imenovani Commedia dell'arte, kjer so si spretni burkeži sproti izmišljali nove posrečene prizore in kombinacije. Tudi nemški Fastnachtspiel (pustna igra) pozna nekaj podobnega. Dandanes si improviziranja dovolijo le še v čisto zaključenih družbah, sicer pa bi se gledalci le s težavo vživeli v izmišljanje, ki zahteva silne prisebnosti in duhovitosti. O raznih italijanskih mojstrih, tako tudi o Goldoniju, pa je znano, da so igre najprej igrali ter jih šele potem zapisali po najboljši posrečeni inačici.

Dramatični govor sam more imeti več vrst. Tako poznamo monologe ali samogovore, ki pa se jih sodobni dramatik čimbolj izogiblje, saj vemo, da človek le redkokdaj govori sam s seboj. Spreten dramatik že najde kako možnost, da grozeči monolog spremeni v prijeten razgovor (dialog ali polilog) med dvema ali več osebami. Vemo, da tudi stari Grki v svojih igrah niso poznali monologov. Sleherni igralec se je v takem primeru razgovarjal z zborom svetovalcev, ki ga je obdajal.

Monologi so se posebno priljubili šele pozneje. Tako so znameniti Shakespearovi monologi, saj so jih igralci pripravljali s posebno skrbjo in pazljivostjo. Pogosto so pomenjali zanje biti ali ne biti. Med takimi samogovori naj omenim samo

pravkar navedenega Hamletovega. V poznejšem razvoju drame se je pogosto monolog prebudo razkošatil. Dramatiki so bili prešibki, da bi vanj po Shakespearovem zgledu natrpali vso svojo silno moč duha, zato so bili njihovi monologi le preradi samo tpinčenje igralcev in gledalcev. Prav je, da je novejša dramatika (po Ibsenu) pometla z njimi.

Pri tej priložnosti se mi zdi potrebno spregovoriti nekaj besed tudi o tako imenovanem govorjenju na stran. Igralec govori s soigralcem ter mu v obraz pripoveduje svoje misli, hkrati pa na stran, to se pravi v dvorano siplje navadno ravna nasprotne domislice. Posebno francoske, italijanske in nemške zgodnje komedije so polne tega. Na tak način so se namreč poskušali posamezni domiselni igralci reševati pri improviziranju, grški mojstri pa so videli, da take besede padajo na rodovitna tla pri gledalcih, in so še sami poskušali z njimi. Vendar pa govorjenje na stran ni pozitivna stran burke, temveč dokazuje le pičlo merico humorja, s katero je razpolagal dramatik. Dandanes se ne samo dobri, ampak tudi povprečni pisatelj komedij in burk izogibajo takega govorjenja.

Najbolj pogosta oblika dramatičnega govora je dialog, razgovor med dvema osebama. Ta namreč omogoča silno napetost in razgibanost, nudi igro in protigro, misli se krešejo, besede bijejo, razgovor vnema. Važno je, da zna dramatik dialoge tako napeti in prikrojiti, da ni v njih niti ene besede, ki bi bila nepotrebna, niti ene besede, ki bi vodila na stransko pot. Vse morajo voditi k nemu samemu cilju, in sicer v razgibanem in melodičnem govoru. Takemu dialogu pravimo prav zaradi napetosti in neposrednosti dramatični dialog. Jasno je, da mora biti govor posameznih oseb prikrojen po značaju tistih, po njihovi starosti, poklicu, izobrazbi in podobno. Kakor v resničnem življenju človeka že po govorjenju spoznamo in presodimo, tako živo nam ga mora dramatik prikazati tudi v dramatičnem govoru.

Zgodovina scenskih opazk je kaj zanimiva. V stari grški drami jih zaman iščemo. Tedanjemu dramatiku je bilo vse jasno. Jasno, kje naj se dogaja igra, kdaj naj nastopijo posamezni igralci, kdaj naj odhajajo in take dalje. Že Shakespeare pa je privoščil marsikako besedo tem scenskim pripombam. Z njimi je nakazoval spremembe kraja in časa, ki so pri njem kaj pogoste, v njih je naznačil posamezne osebe, njihovo dejanje in nehanje. Posebno pa se je razbohotilo pisanje scenskih opazk v novejšem času, posebno v naturalistični igri, kjer je bilo dramatiku mnogo do tega, da bi bilo režiserju res absolutno jasno, kakšno naj bo prizorišče in kakšno kretanje posameznih oseb. Še nekaj več pa so pomenile scenske opazke simbolističnemu dramatiku, ki je v

njih videl sestavni del svoje drame. Spominimo se samo prologov pri Ljubljanskih študentih. Kaj ni pisatelj v njih v pesniški obliki strnil vsega svojega znanja o času, kraju in ljudeh? Ali si prav za prav moremo to dramo misliti brez teh bistvenih prologov? Saj nam ti prologi in scenske opazke povedo skoraj več kakor dogajanje samo, posredujejo nam popolno ozračje in okolje, v katerem se igra dogaja. Lahko bi jih primerjali z značilnimi uverturami pred posameznimi opernimi deli. Hkrati pa so spriči svoje nedramatičnosti nekako na meji med pravo dramo in tako imenovano knjižno dramo.

Za knjižno dramo je značilno, da je sicer prav tako razdeljena v dejanja, prizore in razgovore v premem govoru, toda eno ali drugo izmed teh treh stvari je neuresničljivo na odru. Bodisi so dejanja tako številna in prizorišča tako neresnična, da bi se režiser in inscenator zaman ukvarjala z njimi, Bodisi so izbrane tako nemogoče osebe, da jih ne more nihče zadovoljivo igrati. Ali pa je besedilo tako, da more živeti samo v knjigi, v živem govoru na odru pa bi zgubilo vse smisel, lepoto in moč. Pri nas so značilne knjižne drame predvsem razne simbolistične igre, pa tudi vse Meškove igre bolehajo za to boleznijo. Jasno je namreč, da gre v dramatiki absolutno in nesporno prvenstvo pravim dramam, ki jih lahko uspešno postavimo na oder, kajti šele na odru dramatična umetnina prav zaživi. Vse druge drame, ki imajo samo zunanjo obliko drame, so drugotne, nazovi hčerke boginje Talijske.

Premisliti moramo še jezik dramatičnega govora. Poznamo namreč drame v vezani in nevezani besedi. Starejše drame, predvsem grške in rimske, so vse v vezani besedi. Pri tem je značilno dejstvo, da so si posamezni narodi osvojili posebno prikladne in priljubljene metrumne, ki v njihovem jeziku najlepše pojo ter najmanj utrujajo. Grška drama je pisana v jambškem trimetru, večasih pa tudi v jambškem petercu. Njej sorodna in podobna je rimska. Pri Francozih so sprejeli aleksandrinec, pri Špancih štiristopni trohej v decimi, pogosto tudi osmerec z asonanco. Angleži ljubijo tragični vers blanc, ki so ga po njih posneli tudi Nemci, pri nas pa ga je Levstik uvedel v Tugomeru. Italijanom je najdražji enajsterec, ki so ga po njih dobili tudi Dubrovničani. Nekaj posebnega pa je nemški Knittelvers, ki je ostanek starih nemških popevk, uporabljal pa ga je tudi Goethe v Faustu.

Dandanes je nekako ustaljena navada, da v verzih pišemo samo še zgodovinske heroične drame, ali pa drame s simbolično tendenco. Take so pisali v najnovejši preteklosti pri nas Zupančič in Jarc, pri Italijanih Benelli, pri Francozih Rostand. Francoski dramatik Paul Claudel pa je pisal svoje igre v nekakšni pesniški prozi.

Odkar je posegel naturalizem v literarne tokove, se je vezana beseda v drami bolj in bolj zgubljala. Dramatični govor je moral biti po načelih naturalizma čim bližji resničnemu govoru, v navadnem življenju pa ne govorimo v verzih. Delno prozaično besedilo je sicer uporabljalo že Shakespeare, vendar s prav posebnim namenom in o prav posebnih priložnostih. Z njim je hotel nakazati bodisi grotesko, bodisi meščanskost in od poezije odmaknjeno okolje. Pozneje se je tak prozaičen govor

ponavljal tudi pri drugih dramatikih, tako predvsem pri Moliereu in Goldoniju. Ta prvi zmerni realizem so počasi vnesli v tako imenovano meščansko tragedijo, v najnovejšem času pa si je spričo naturalističnih reform osvojil skoraj vsa gledališka dela. Dandanes si res že kar težko zamišljamo dramo iz sodobnega življenja, napisano v verzih; preveč živi v nas naturalistično in realistično naziranje, da bodi tudi govor ogledalo resničnosti.

(Dalje)

Kronika

Igrali smo

Joka Žigon: »Kadar se utrga oblak« na Rokodelskem odru v Ljubljani.

Ko sem pred šestimi leti ocenjeval Žigonov prvenec ob njegovem izidu, sem mu zapisal precej laskave besede, ki so zbudile nekaj prahu in nejevolje. V glavnem pa jih morem tudi po šestih letih še podpisati.

Drama

Nordijska drama, ki je v Ibsenu in v Strindbergu dosegla svoja vrhova, se je spričo svoje efektivnosti zelo priljubila tako dramatikom kakor tudi igralcem in gledalcem. Temu je pripomogla še naturalistična primes, ki je po svoje mikavno obarvala in izbrala motive. V sleherni literaturi so se dolgo potem še pojavljali vidnejši ali prikritejši potomci te nordijske Talije. V Slovincih jo je mimo drugih posebno otipljivo, a dokaj uspešno prikazal Joka Žigon v svoji trodejanški Kadar se utrga oblak.

Lesni trgovec Jakob Kalan se je zadoستي namučil. Potreben je počitka. Naj nadaljuje njegov sin Lojze dobro zastavljeno delo. Poroči naj se. Ista želja že dolgo tli v Lojzetu. Naskrivaj sta se že našla z Lenko, hčerko Andreja, prvega žagarja pri Kalanu. Ko sin zve za očetovo nameru, se prestraši. Še nikoli mu ni ustregel, zmerom se je moral pokoriti njegovi silni volji. To pot se ne bo, naj velja kar hoče. Rajši od hiše kakor od Lenke. Tedaj pa važnejše zadeve prekrijejo za trenutek misli na poroko. Pride vaški trgovec Izda, ki začne terjati zaostali dolg, ki je pripomogel Kalanu, da si je postavil tako lepo domačijo. Kalan se otepa in izgovarja na veliko naročilo, ki ga vsak čas pričakuje. Vtem neprenehoma dežuje, da začne voda že prestopati bregove. Lojzeta zaskrbi jez, o katerem ve, da je pri dnu spodjeden, kakor je videl ob poletni suši. Ker Izda nevzdržno priganja za izplačilo dolga, se Kalan spozabi in razodene, da je vsa njegova domačija nezavarovana. To spravi Izdo v strašen obup. Prepričan je bil, da je njegov denar, ki se ga oklepa s strastjo sko-

pega pohabljenca, najbolje naložen v evetnočem podjetju. In ne samo to! Sanjal je, da bo prej ali slej gospodar na Kalanovini, saj ni niti malo verjel v možnost, da bi Kalan poplačal svoje dolgove. Kalanova žena Ana, ki je že vsa leta spričo moževe silne volje potisnjena ob stran, ta čas razpreda tenke niti okrog vseh, ki naj bi ji pomagale razkriti skrivnost Lojzetove ljubezni. Ana je namreč edina, ki ve, da Lojze ni Kalanov sin, pač pa Andrejev, sin prvega Kalanovega žagarja. Ko se ji slutnja, da Lojze ljubi Lenko, svojo polsestro, razodene za resnico, se v njej podro vsi upi, ko je mislila, da bo njen nekdanji greh utonil v pozabljenje. Znova se vse obnovi pred njenimi očmi. In ne samo to. Tudi Izda izda, da ve za njeno skrivnost. Na nesrečo se izkaže še to, da je tudi Kalan sklenil, naj bi se Lojze poročil z Lenko. Vez med očetom in sinom je zdaj tesna kakor še nikoli, pač pa je zazijalo strašno brezno med njima in materjo, ki se na vse načine otepa te možitve. Ko že kaže, da bo vse dobro, saj se je neurje poleglo in je prišlo pričakovano naročilo ter je Ana dosegla, da bodo poroko za nekaj časa odgodili, ti udari kakor strela z jasnega vest, da je v hrčih nad vasjo znova zadivjala nevihta. Poštar še ujame po telefonu zadnjo vest, da se je utrgal oblak in da razdražena in narasla voda divja naravnost proti njim. Kalanovi se složno pripravijo za obrambo, toda nad jezom Andreju, Lenkinemu očetu, spodrsne, da se smrtno poškoduje. Ob tej priložnosti se Ana izpove svojega greha in pošlje Lojzeta k Andrejevi smrtni postelji, češ da je to njegov oče. To dvoje, očetova smrt in novica o sorodstvu z Lojzetom, Lenko tako potre, da v obupu skoči v vodo.

Dramatik je spretno izbral vse zunanje in notranje pripomočke, da bi z njimi dosegel večjo efektivnost. Če bi bilo prvo dejanje za polovico krajše, potem bi gledalcu res ne bilo niti trenutka danega za oddih, tako na gosto si slede strahotni udarci in presenetljive novice. Najprej nepričakovana poroka, potem nesluteni

dolgovti, potem nedovoljeno razmerje med polbratom in polsestro, potem neurje in nazadnje strahotna Hrastnica, ki podre jez in pokoplje človeka v svojih valovih. Pisatelj ni pozabil niti na značajje, ki že s svojo razvrstitvijo in izbiro sami zahtevajo pazljivo pozornost. Izrabil je tudi kontrast, ki ga ustvari človeška majhnost in neobgljenost spričo silnosti naravnih sil, pred katerimi mora kloniti. Ob celotno naturalističnem osredju igre bi človek pričakoval tudi temu ustrezen jezik. Ta pa je v igri presenetljivo lep in le nekajkrat zdrkne v žargon. Mošt v brunšenem kozarčku!

Prisedba

Režiser je dobro občutil vse te prednosti in slabosti Zigonove drame ter se z določenim namenom lotil črtanja in krajšanja. Tako je utemeljeno in smiselno strnil predolgo prvo dejanje in v celoti izpustil vse poštarjeve nastope, dasi odkrivajo marsikako zanimivost, ki pomaga k razjasnitvi skrivnosti. Tudi vmes je marsikje zadel njegov svinčnik, posebno pa je važna njegova končna črta, s katero je odpravil nepotrebni in v igri docela neutemeljeni Lenkin samomor. S temi črtami je igra samo pridobila na strnjenosti in polnosti, hkrati pa tudi na doslednosti. Škoda pa je, da je režiser s temi črtami obrusil nekaj razgibanih prizorov, ki jih je nudil poštar s svojo klepetavostjo, in s tem poštarju samemu spodmaknil tla, kajti ob novem, sčrtanem besedilu mu skoraj ni bilo mogoče ujeti prave podobe. Po moje bi bilo bolje sčrtati še tisto nekaj, kar je ostalo, ter tako poštarja v celoti izpustiti. Črte — včasih potrebne, včasih samovoljne — je bilo opaziti tudi pri vlogi Izde. Ponekod je bilo besedilo prilagodeno in približano čudaskemu grbavcu. V knjižni izdaji je ravno Izda, pri katerem bi človek pričakoval največ posebnosti in živosti, skoraj najbolj papirnat in neresničen.

Igralci

Posamezni igralci so v celoti razumeli svoje naloge. Pri Jakobu Kalanu smo resda kljub prizadevanju včasih čutili nekakšen prepad med hoteti in biti, med silnim mogočnjakom, kakrščen je odseval iz pripovedovanja drugih, in med navadnim človekom, kakršnega se nam je pokazal sam. Mogoče je k tej razklanosti nekoliko pripomogla tudi postava, ki je izdajala za spoznanje premladega in prelahkega moža. Njegovo ženo Ano je igralka podala tako, kakor bi na nepoklicnem odru ne mogli bolje niti zahtevati niti pričakovati. S svojo poglobljeno igro in prodornim razumevanjem besedila je vzdržala silno težo, ki sloni na njenih ramah. Se več, presenečala nas je in nam marsikje s svojo sijajno igro pripomogla, da smo kljub bežnim reminiscencam, ki so v sčrtanem

besedilu ostale o nekdanjem življenju, v celoti razumeli dogajanje. Igralec Lojzeta Kalana je bil sicer dober, vendar sem pri njem pregrešal življenja v značilno okolje igre. Preveč je bil sproščen in veder, premalo globok. Mogoče mu niti vloga sama ni dala zadosti podlage za drugačno pojmovanje, vendar pa je njegov nastop motilo vprav to — vsaj na videz — lahkotno, še čisto mladostno dojetanje življenjskih vprašanj. Andreja pa je igralec tako sijajno zaigral, da je bil v svoji igri zvest tovariš Ani. Mogoče sta bila prav spričo Ane in Andreja Lojze in Jakob manj vidna in zatemnjena. Lenko je igralka prikazala prikupno in mladostno neizkušeno, kar se je v celoti skladalo z novim koncem. Človek bi pričakoval v njej še več sproščenosti in življenja, da bi bil kontrast toliko silnejši. Filipa Izdo, grbavega trgovca, je igralec pojmoval in nastudiral svojico in utemeljeno. Tudi črte in prilagoditve besedila so bile večinoma stvarni v prid, le nekajkrat sem imel občutek, da je tekst le prepovrhen in porojen iz trenutne zadrege. Škoda se mi je zdelo tudi za nekatere posebnosti v rekljih in domislicah, ki jih je igralec po nepotrebnem spuščal in preskakoval. Dejstvo pa je, da je bilo ob sorazmernu papirnatem besedilu težko ustvariti živo in prijemljivo osebo. Posebno pohvalno moram omeniti študij mimike in kretenj, katerega je igralec s spretnim darom opazovanja in posnemanja dovršeno posnel ter tako z gesto nadomestil tisto, česar ni moglo priti iz njegovih ust. Najslabši je bil igralec poštarja. Ugotavljam pa, da to ni samo njegova krivda, ampak tudi krivda prireditelja, ki mu je vlogo skrajšal na drobno desetino, pri čemer je šla po zlu vsa sočnost in barvitost. Ostal je tog skelet, ki bi mu najboljši igralec ne mogel vdihniti življenja.

Dasí igra ni bila posebno posrečeno izbrana, gre vendar prirediteljem in igralcem zasluga, da so jo postavili dostojneje in bolje na oder, kakor jo je avtor v knjigo. V tej in še nekoliko vestneje revidirani prireditvi bi tudi Kadar se utrga oblak mogla oditi na pot po slovenskih podeželskih odrih.

—om—

Dopolnilo

Martin Jevnikar je k svojemu članku o Dveh Schmidovih igrah v slovenščini, ki smo ga priobčili v zadnji lanski številki Prosvetnega odra na str. 44, poslal naslednje dopolnilo:

Se četrto Schmidovo igro imamo prevedeno v slovenščini, in sicer Malo pevko, ki jo je prevedel Valentin Orožen v bogoslovju pod Slomškovim vplivom. Izšla pa je šele v njegovih Zbranih spisih leta 1879.